

De boer op, het land in

Voorbeelden van
een toegankelijk
platteland

Deze brochure is een uitgave van de
Taskforce Multifunctionele Landbouw,
tot stand gekomen in samenwerking
met het Kenniscentrum Recreatie.

De boer op, het land in

Voorbeelden van
een toegankelijk
platteland

**“Een toegankelijk platteland draagt bij aan
nieuwe bedrijfskansen, imagoverbetering en
de beleving voor bezoekers.”**

Voorwoord

Het Nederlandse platteland is mooi en vormt een schitterend decor om in te vertoeven en om van te genieten. Veel Nederlanders weten dit, zo blijkt uit onderzoek: ruim 90% van de stedelingen laat in hun vrije tijd met enige regelmaat de stad achter zich om van het platteland te gaan genieten. Dan gaan zij wandelen, fietsen, de natuur beleven of een boerderij bezoeken. De ene keer met de hele familie, de andere keer alleen of met de hond.

Om volop van al het moois te kunnen genieten is toegankelijkheid een belangrijke voorwaarde. En dat gaat verder dan toegankelijkheid van het platteland vanuit de stad via openbare uitvalswegen en toegankelijkheid van bedrijven. Het gaat dan nadrukkelijk ook om toegankelijkheid van het boerenland, want juist deze vorm van toegankelijkheid biedt de recreant een heel ander perspectief en een intense belevingsmogelijkheid van ruimte, stilte en natuur. Afgelopen zomer heb ik dat zelf mogen ervaren in Schotland, een land waar het principe van 'common walkway' gemeengoed is.

Maar ook in bepaalde regio's van Nederland is toegankelijkheid van boerenland sterk ontwikkeld. Vanuit traditie en geschiedenis zoals de kerkepaden in de Achterhoek. Of meer recent op initiatief van een lokale agrarische natuurvereniging zoals in het Land van Wijk en Wouden in Zuid-Holland.

Maar fysieke toegankelijkheid is niet alles. Ook de manier waarop de bezoeker deze toegankelijkheid beleeft, is een belangrijk aspect. Dan gaat het om zaken als aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van erven, aanwezigheid van parkeergelegenheid, bewegwijzering, voorzieningen om – al dan niet onder het genot van een hapje of een drankje – even uit te rusten. Al deze zaken zijn van invloed op hoe een wandelaar, fietser of ruiter zijn bezoek beleeft!

In dit boekje vindt u een aantal aansprekende voorbeelden van boerenbedrijven die hun land toegankelijk maken. Wij hopen hiermee grondeigenaren te inspireren en tot nadenken aan te zetten. Uiteraard in de hoop dat zij in groeiende getale hun land openstellen voor toeristen en recreanten, van ver weg of uit de eigen streek. Dit leidt in mijn overtuiging tot positieve bedrijfseconomische effecten voor de ondernemer, positieve imago-effecten voor de sector en positieve belevings-effecten voor de recreant. Drie keer winst dus!

En dat we het samen kunnen, staat buiten kijf. Kijk maar wat er gebeurt in een strenge winter met mooi ijs om op te schaatsen. Dan lijken de belemmeringen rondom toegankelijkheid weg te smelten...

Namens de initiatiefnemers,

Taskforce Multifunctionele Landbouw en het Kenniscentrum Recreatie,

mr. Roel Cazemier

Voorzitter Taskforce Multifunctionele Landbouw

INHOUD

Voorwoord

3

Het platteland toegankelijk

Inleiding

6

1. **Land van Wijk en Wouden** **8**

2. **Kerkepaden Achterhoek** **16**

3. **Ooijpolder en Duffelt** **22**

4. **Men- en ruiterpaden in Fryslân** **28**

5. **Klompenpaden in Eemland** **32**

Het platteland toegankelijk

Bijna alle Nederlanders bezoeken in hun vrije tijd wel eens het platteland. Populaire activiteiten op het platteland zijn wandelen, de natuur beleven, fietsen en een boerderij bezoeken. Tachtig procent van de Nederlanders maakt wel eens een wandeling op het platteland. En meer dan één op de drie bezoekt wel eens een boerderij.

De toegankelijkheid van het platteland kan nog verder verbeterd worden. Uit onderzoek blijkt dat Nederlanders vinden dat de recreatiemogelijkheden verbeterd kunnen worden met betere bewegwijzering, aantrekkelijke routes en paden, en heldere informatie over de historie van het gebied. Kortom: er zijn tal van kansen om recreanten en toeristen te laten zien hoe mooi het Nederlandse landschap is!

Waarom zou ik mijn land toegankelijk maken?

Een belangrijke reden het boerenland toegankelijk te maken is de verbetering van het imago van de landbouwsector. Stads- en dorpsbewoners weten vaak niet hoe het er op een boerenbedrijf aan toe gaat. Door boerenland toegankelijk te maken kunnen ze ontdekken hoe mooi het agrarisch landschap is. Toegankelijkheid kan ook financieel wat opleveren. In het geval van de wandelpaden over boerenland is er een vergoeding voor de grondeigenaar. Recreatieve toegankelijkheid biedt ook mogelijkheden voor boeren die van plan zijn activiteiten op het gebied van agrotourisme te ontwikkelen, zoals een theeschenkerij, Bed & Breakfast, mini-camping, picknickarrangementen, rondleidingen of sportieve activiteiten. Zo draagt de komst van bezoekers, wandelaars, fietsers of paardrijders bij aan de inkomsten van het bedrijf.

Waar moet ik dan aan denken?

Voor alle vormen van toegankelijkheid geldt dat vrijwilligheid van de grondeigenaren en initiatief vanuit de lokale gemeenschap voorwaarden voor succes zijn. In de praktijk blijkt het vooral goed te werken als grondeigenaren vanaf het eerste begin betrokken zijn. De grondeigenaren hebben behoefte aan informatie over praktische zaken, zoals de afstand van het pad tot het woonerf, een mogelijk hondenverbod, collectieve aansprakelijkheidsverzekering, en de manier waarop het onderhoud geregeld is. De initiatiefnemers van wandel-, fiets- of ruiter-

Openingswandeling van een klompenpad bij Baarn

routes die flexibel omgaan met de route én veel boeren benaderen met hun ideeën, krijgen de mooiste routes voor elkaar!

Succesvolle voorbeelden

Op initiatief van lokale agrarische natuurverenigingen zijn al veel wandelpaden over boerenland gerealiseerd. Voorbeelden zijn de Maashorstboeren in Noord-Brabant, Boeren met Uitzicht in Drenthe, Land van Wijk en Wouden in Zuid-Holland en de Ooijpolder en Duffelt in Gelderland. De laatste twee voorbeelden zijn in dit boekje opgenomen. Ook landschapsorganisaties, zoals Landschapsbeheer, zijn regelmatig initiatiefnemer voor ommetjes en wandelpaden over boerenland. Het voorbeeld van de Klompenpaden in Utrecht en Gelderland is opgenomen in dit boekje. Naast wandelen is er ook aandacht voor fietsen en paardrijden. De kerkepaden in de Achterhoek en de ruiterpaden in Friesland zijn eveneens lokale initiatieven, ontstaan vanuit lokale gemeenschappen.

Wij wensen u veel leesplezier met de vijf voorbeelden van een toegankelijk platteland... en veel succes om zelf uw steentje bij te dragen!

STAPPEN OM HET WAAR TE MAKEN

Vier stappen waarmee u zelf de toegankelijkheid van uw land kan realiseren:

Stap 1. Bedenk welke vorm van toegankelijkheid aansluit bij uw bedrijf en de omgeving.

Wat is er te beleven op of om uw land? En waar is volgens u vraag naar? Wandelen is een vorm van vrijetijdsbesteding die veel mensen aanspreekt, andere mogelijkheden zijn bijvoorbeeld fietsen, paardrijden, vissen en boerengolf®. Is dat mogelijk op of rond uw bedrijf? En hoe kan de toegankelijkheid bijdragen aan uw boerderijverkoop, minicamping of zorgboerderij?

Stap 2. Bespreek met buren en bekenden hoe zij aan kijken tegen toegankelijkheid.

Door met buren en bekenden te praten over toegankelijkheid krijgt u zicht op de mogelijkheden. Denk naast buren en bekenden ook aan verenigingen of stichtingen, zoals de agrarische natuurvereniging, een historische vereniging of lokale wandelclub. Door met hen de eerste ideeën te bespreken, kan een goede samenwerking ontstaan.

Stap 3. Denk na over de voorwaarden voor de toegankelijkheid.

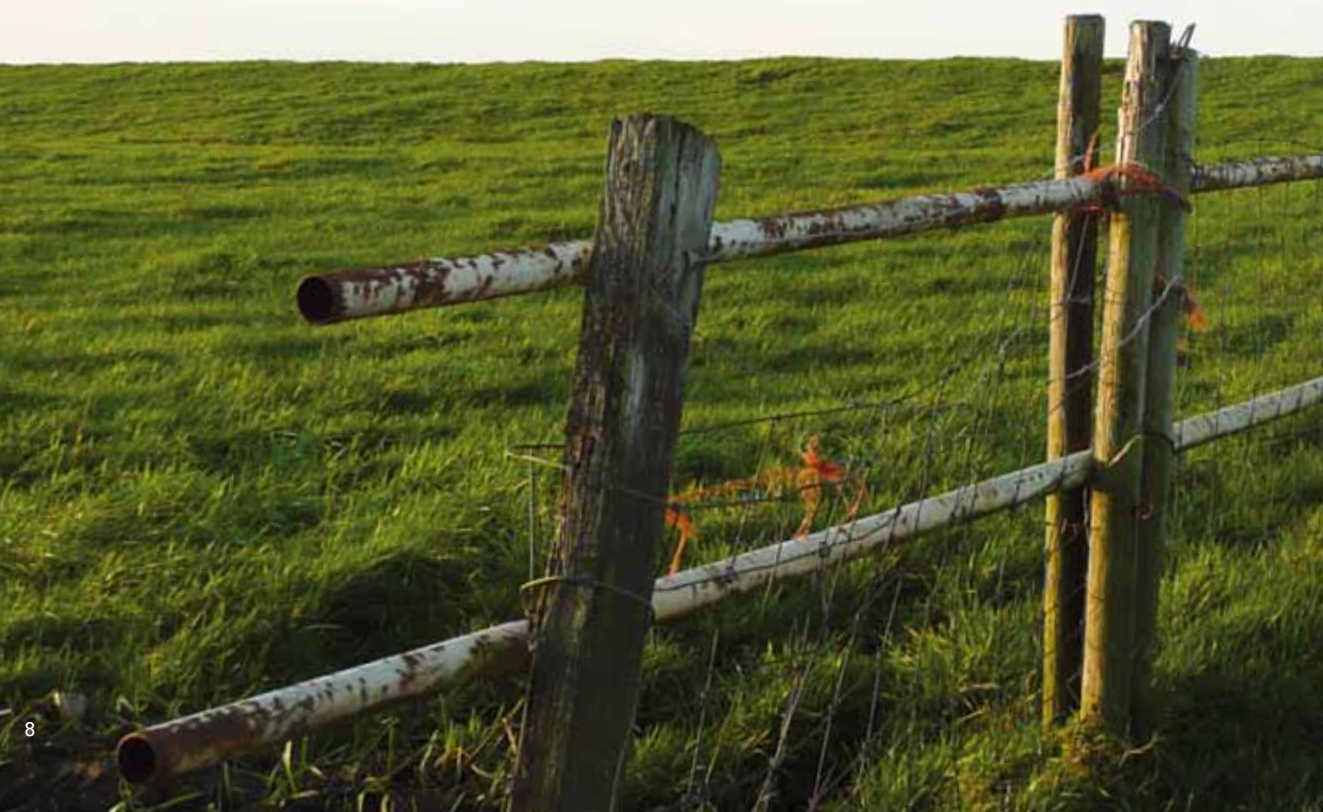
Als gastheer kunt u aangeven waaraan de bezoekers moeten voldoen. Zijn honden wel of niet toegestaan? Of is er een periode in het jaar dat er geen mensen welkom zijn? En hoe belangrijk vindt u privacy?

Stap 4. Haak tijdig aan bij initiatiefnemers of projectgroep.

Vaak gaat een groep enthousiaste boeren of burgers met de eerste plannen aan de slag. Hier zal een projectgroep of werkgroep uit ontstaan die de plannen verder uitwerkt en met u om tafel gaat om de route te bespreken. Hier kan u natuurlijk aan deelnemen, als u dat wilt. Maar u kunt ook vragen om actief informatie te ontvangen.

1. Land van Wijk en Wouden

- Boerenlandpaden: zes rondjes onder de 10km én een langere doorlopende route
- Agrarische Natuurvereniging is initiatiefnemer
- Overheidsvergoeding voor toegankelijkheid aangevuld door sponsoring tot 75 cent per meter per jaar
- Afzetmarkt streekproducten vergroot door boerenlandpaden
- Toegankelijkheid om 'de liefde voor het land te delen'

Het Land van Wijk en Wouden is het westelijk deel van het Groene Hart. Een landelijk gebied, te midden van de stedelijke gebieden van Leiden, Leidschendam-Voorburg, Den Haag, Zoetermeer en Alphen aan den Rijn. Het middengebied is nagenoeg onaangetast gebleven en heeft veel cultuurhistorische waarde en prachtige vergezichten. Er staan eeuwenoude boerderijen, vaak aan kleine dijkjes. Het is een open en waterrijk veenweidegebied dat voornamelijk in gebruik is als grasland voor de veehouderij. Typische streekproducten zijn boerenkaas en boerenzuivel.

FAMILIE KAPTEIN

Naam	Margreet en Nico Kaptein
Bedrijf	Melkveehouderij
Plaats	Hazerswoude

Verbrede activiteiten

Agrarisch natuurbeheer, boerenlandpad

Over het land van de familie Kaptein lopen twee boerenlandroutes. Een stuk van de boerderij af loopt de Westvaartroute, en vlak langs het erf de Steilrandroute. De routes worden minimaal twee keer per jaar nagelopen door controleurs. Het was een kleine moeite die te vinden. Er zijn genoeg betrokken mensen die naar buiten willen gaan. Margreet Kaptein coördineert dat de knelpunten die de controleurs doorgeven opgelost worden. De bewegwijzeringen van de paden zitten standaard in haar fietstassen. "Ik had verwacht dat er de eerste jaren niet zo veel onderhoud aan de routes nodig zou zijn, maar door het wijzigen van verkeersborden, waar de stickers zijn opgeplakt, blijf je toch altijd bezig. Maar het is leuk om te doen en er zijn veel positieve reacties." Voor Margreet en haar man Nico is het geen probleem dat er mensen over het erf lopen om het Steilrandpad te bereiken dat achter hun stallen begint. "Wij houden er toch al rekening mee omdat we hier zo vlakbij het dorp wonen." Als bestuurslid van de Agrarische Natuurvereniging heeft Margreet dan ook een warm hart voor het gebied. "Je merkt ook aan de mensen dat ze het leuk vinden om het boerenleven te ontdekken. Ze maken een praatje met ons, vragen wat we aan het doen zijn of welke machines en werktuigen we gebruiken."

Boerenlandpad bij de Familie Kaptein

Boerenlandpaden

Op verzoek van de provincie hebben de gebiedscommissie en de Agrarische Natuurvereniging Land van Wijk en Wouden wandelpaden over boerenland ontwikkeld. In 2006 zijn zes boerenlandpaden geopend in het Land van Wijk en Wouden. Afwisselende rondlopende routes met lengtes van 4 tot 9,5 kilometer. De paden starten op goed herkenbare en goed bereikbare punten in de dorpen: bij een café, carpoolplaats of sporthal. In september 2009 is het zevende boerenlandpad geopend, de Steilrandroute, een verbindend en doorlopend pad van 15 kilometer. De nieuwe route volgt zo veel mogelijk de steilrand: de scheiding tussen de hoger gelegen veenweide en de dieper gelegen droogmakerijen. In totaal stellen 35 boeren een deel van hun land open voor wandelaars. Ze krijgen daarvoor een vergoeding van 75 cent per strekkende meter.

De routes maken gebruik van bestaande en nieuw aangelegde verbindingen

Geen honden

Op de paden zijn geen honden toegestaan, ook niet aangelijnd. Dat is een bewuste keuze van de deelnemende boeren, omdat honden het vee op kunnen jagen. Van 15 maart tot 15 juni, tijdens het broedseizoen zijn de paden gesloten vanwege het weidevogelbeheer waar veel boeren ook een bijdrage aan leveren. Ook voor de boeren is het prettig dat de wandelaars er in het voorjaar even niet zijn. Half juni is het eerste gewas van het land en dan zijn de wandelaars weer welkom.

Financiering

In 2005 is de landelijke regeling voor boerenlandpaden van 45 eurocent per strekkende meter in het leven geroepen. Hier kon het Land van Wijk en Wouden aan mee doen. Daarna is het met steun van provinciaal en regionaal geld en het regionaal bedrijfsleven gelukt de vergoeding omhoog te krijgen naar 75 cent per meter. Dit kan mede dankzij betrokken bedrijven die als maatschappelijke sponsoring een bedrag in het gebiedsfonds storten. Dat ophogen van de vergoeding voor de boeren is een belangrijk punt,

volgens de betrokkenen. Margreet Kaptein: "Voor 1000 meter boerenlandpad ontvangt de boer nu 750 euro onkostenvergoeding per jaar. Toch doet geen van de boeren het voor het geld. Het openstellen van je land doe je toch vooral omdat je trots bent op je bedrijf. Die liefde voor je land delen met anderen, dat is het achterliggende idee van de paden over boerenland." Het liefste besteedt Kaptein de vergoedingen van de paden aan het mooier maken van het landschap. Zo plaatst ze, waar dat kan, houten hekken: "Die zijn duurder dan metalen, maar wel veel mooier: ze passen beter in het landschap." Ook de voorzitter van de agrarisch natuurvereniging, Theo van Leeuwen, benadrukt het belang van de vergoeding: "Het is heel mooi dat we de vergoeding naar 75 cent per strekkende meter hebben gebracht. Dat is gelukt door een gebiedsfonds in te stellen, waar naast overheid ook het bedrijfsleven aan meebetaalt. Het bedrijfsleven is hier bereid te investeren in de omgeving. Daarmee laten de bedrijven ook hun maatschappelijke gezicht zien. Niet alleen financieel, maar ook in commitment. Het is de uitdaging om die bedrijven betrokken

Theo van Leeuwen bij een opengesteld deel van zijn land

THEO VAN LEEUWEN

Naam	Theo van Leeuwen
Bedrijf	Melkveehouder en kaasmakerij
Plaats	Zoeterwoude

Verbrede activiteiten

Kaasverkoop, rondleidingen en excursies, agrarisch natuurbeheer, boerenlandpad

Theo van Leeuwen is één van de initiatiefnemers van de boerenlandpaden in het Land van Wijk en Wouden. Hij vertelt hoe het in zijn werk gaat: "Ik stel graag een deel van mijn land open voor wandelaars, maar dan moet het wel goed geregeld zijn. Ik wil graag gastvrij zijn, maar het land zo maar vrijblijvend openstellen, is niet mijn bedoeling. Voor de boerenlandpaden hebben we daarom goede spelregels gemaakt, die we duidelijk uitleggen. Dan heb je ook geen verstoring van het vee, geen honden over het land, en ruimen mensen hun rommel op. Ook de vergoeding voor de boeren voor het gebruik van het land is een voorwaarde om mee te doen. De productie die wegvalt moet toch gecompenseerd worden."

te houden bij de ontwikkelingen in het gebied. De contracten die nu lopen zijn voor drie of vijf jaar. Maar ook daarna willen we de vergoeding in stand houden. De basisvergoeding moet van de overheid komen, dan zorgen wij wel voor 'de room' daar bovenop."

50-plussers en gezinnen

Twee groepen wandelaars maken gebruik van de boerenlandpaden: vijftigplussers en gezinnen met kinderen. De vijftigplussers wandelen graag samen als stel of met vrienden. Zij willen nieuwe paden ontdekken en wandelen bijna het hele jaar door. Ze houden ervan om lekker naar buiten te gaan. De gezinnen met kinderen komen meer voor de beleving en minder voor het wandelen. Margreet

De Trekpont op de Steilrandroute

VERENIGING AGRARISCH NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER

De vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Wijk en Wouden is in 1997 opgericht en heeft 80 boeren en 200 burgers als leden. Doelen van de vereniging zijn: de kwaliteit van natuur en landschap behouden en verbeteren en de open ruimte behouden. De vereniging stimuleert en ondersteunt het recreatief medegebruik van het landelijk gebied. De vereniging is één van de organisatoren van de jaarlijkse Polderdag en maakt de boerenlandpaden mede mogelijk. Op de Polderdag, ieder jaar met Hemelvaart, zijn tientallen boerenbedrijven en kwekerijen te bezoeken. Drie fietsroutes gaan van bedrijf naar bedrijf. In 2009 had de Polderdag 4000 bezoekers, en dat aantal stijgt ieder jaar. De meeste bedrijven doen om het jaar mee. Voor de bezoekers is het leuk als het aanbod van bedrijven niet ieder jaar hetzelfde is. Afwisseling is gegarandeerd, want ieder bedrijf geeft zijn eigen draai aan de deelname aan de Polderdag. Er is van alles te proeven, te doen en te beleven op de bedrijven.

Kaptein: "Voor de kinderen is het natuurlijk een leuke ervaring om bij de kalfjes te gaan kijken. Bij het wandelen gebruiken ze alle overstapjes en bruggetjes, zelfs als het hek openstaat en het eigenlijk niet hoeft. Dan zien we de afdrukken van de kleine laarsjes in de modder. Dat is iedere keer weer leuk om te zien."

Steilrandroute

De aanleg van de zevende route, de 15 kilometer lange en verbindende Steilrandroute liep door meerdere oorzaken eerst nog vertraging op. Voor het nieuwe pad is een trekpontje in de vaart genomen om de route compleet te maken. Op een paar plekken kon niet de route gevolgd

Kaasmakerij

worden die de bedenkers van de route voor ogen hadden. Uiteindelijk is de nieuwe route in 2009 feestelijk geopend, drie jaar na de eerste zes paden.

Stijging boerderijverkoop

Naast de directe vergoeding voor de inkomsten-derving levert de toegankelijkheid van het boerenland voor de bedrijven zeker ook inkomsten op. Sinds de aanleg van de boerenlandpaden en de invoering van de succesvolle jaarlijkse Polderdag laten alle boerderijverkoop in het gebied een stijgende lijn zien. Van Leeuwen heeft er wel een verklaring voor: "Onbekend maakt onbemind. Maar als men eenmaal de mooie plekken kent en weet waar goede producten te koop zijn, dan blijven de mensen terugkomen." In de toekomst is het goed mogelijk dat er een coöperatieve aanpak van recreatie en streek-

producten ontstaat. Van Leeuwen: "Want we zijn in de eerste plaats collega's en geen concurrenten. Als de omzet uit recreatie-activiteiten en streekproducten toeneemt, hebben we daar allemaal baat bij."

Stichting voor uitvoering

De Stichting Land van Wijk en Wouden is in 2006 opgericht om de uitvoerende taken en projecten op te pakken. De Stichting oefent geen beleidsmatige invloed uit; dat wordt bewust aan de verschillende gemeenten overgelaten. Naast het bestuur zijn er twee medewerkers aan de slag op het programmabureau. Zij werken hard om het Land van Wijk en Wouden verder te ontwikkelen en op de kaart te zetten. Marijke Langeveld somt enthousiast haar werkzaamheden op: de organisatie van de Polderdag, het ontwikkelen van een ATB-route, een

WEBSITE BOERENLANDPADEN

Kijk voor meer informatie over de landelijke regeling Boerenlandpaden op de vernieuwde website van het Wandelplatform-LAW: www.boerenlandpad.nl

Op de website staat informatie over de procedure en de voorwaarden van subsidieaanvraag, antwoorden op veel gestelde vragen, een overzicht van de werkzaamheden voor de paden en ervaringen van deelnemende boeren. Voor de wandelaars zijn de aantrekkelijke ommetjes die over een boerenlandpad gaan verzameld. Bij elk ommetje staan lengte, startpunt en een link vermeld. Voor de meeste ommetjes is ook een handig routekaartje beschikbaar, dat makkelijk te printen is.

MEER INFORMATIE

Stichting Land van Wijk en Wouden
www.landvanwijkenwouden.nl
met gebiedsinformatie en boerenlandpaden

Vereniging Natuur- en Landschapsbeheer
www.wijkenwouden.nl

Fietsend van bedrijf naar bedrijf, Polderdag 2005

nieuwe strategie voor streekproducten en het ontwikkelen van promotiemateriaal. Het programmabureau werkt daarvoor nauw samen met de boeren, de agrarische natuurvereniging en andere partijen in het gebied. Een mooi voorbeeld daarvan zijn de nieuwe informatiepanelen van boerenlandpaden en de nieuwe gebiedskaarten. Langeveld: "Daarop staat aangegeven waar bezoekers streekproducten kunnen kopen en welke boerderijen te bezoeken zijn. Zo gaan toegankelijkheid van het landelijk gebied en verbrede landbouw hier hand in hand."

Toegankelijkheid goed geregeld

Ook de toegankelijkheid van het Land van Wijk en Wouden met de fiets is goed geregeld. Er zijn veel aantrekkelijke dijkjes en enkele aparte kerkepaden waar fietsers terecht kunnen. Langs de grote provinciale wegen zijn aparte

fietspaden en er wordt gewerkt aan een nieuwe mountainbikeroute van 40 kilometer. Dankzij de nieuwe fietsknooppunten weten bezoekers de weg beter te vinden. Marijke Langeveld: "Op de nieuwe gebiedskaarten gaan we de fietsknooppunten vermelden. Dan leggen we nog duidelijker de koppeling tussen fietsknooppunten en boerderijen die te bezoeken zijn." De toegankelijkheid voor wandelen is met de zeven boerenlandpaden sterk verbeterd. Wandelen was daarvoor vooral mogelijk op verharde wegen en enkele kleine vogelgebieden waar wandelaars in konden. Nu ligt er een duidelijk netwerk, van zes leuke rondjes en één doorlopende route. Bezoekers komen daarmee dicht bij het boerenland en het boerenbedrijf.

2. Kerkepaden in de Achterhoek

- Netwerk van kerkepaden veroverd de Achterhoek
- Paden van voor de ruilverkaveling terug in het landschap
- Initiatief van lokale stichtingen, met vrijwilligers en donateurs
- Boeren verlenen erfdienstbaarheid met eenmalige vergoeding
- Veel kerkepaden opgenomen in de fietsknooppunten

Een tiental dorpen in de Achterhoek heeft de afgelopen jaren een netwerk van licht verharde fietspaden aangelegd, onder de naam 'kerkepaden'. Vroeger liepen deze kerkepaden van de boerderijen in het buitengebied naar de kerk in het centrum van het dorp. In de jaren zestig van de vorige eeuw verdwenen door de ruilverkaveling veel oude kerkepaden van het platteland. In de jaren erna ontstond meer behoefte aan recreatiemogelijkheden en veilige fietsverbindingen. De aanleg van de kerkepaden in de Achterhoek begon midden jaren '90 met 12 kilometer kerkepad rond Zieuwent. In de jaren erna volgden nog zeker tien dorpen dit initiatief, zoals Harreveld, Marienvelde, Lievelde, Sinderen, Meddo-Zwolle en Beltrum.

Kerkepaden in de omgeving van Beltrum

Netwerk rond Beltrum

Het Achterhoekse dorp Beltrum heeft sinds de zomer van 2008 een netwerk van zes kerkepaden met in totaal 23 kilometer fiets- en wandelpad. Een klein deel daarvan bestond al als zandpad, maar zeker 16 kilometer is nieuw aangelegd over de grond van boeren en andere landeigenaren. Aanleg en beheer van de kerkepaden zijn in handen van de Stichting Kerkepaden Beltrum e.o. De paden hebben namen die verwijzen naar bekende plekken rondom Beltrum: het Möllepad, het Sonderspad, het Austepad en het Slingepad. Voor dat laatste pad, langs het riviertje de Slinge, werkte de stichting kerkepaden intensief samen met het waterschap Rijn en IJssel.

Voorzitter Fons Bokkers vertelt hoe het initiatief voor de kerkepaden tot stand kwam. "Bij de inwoners van Beltrum ontstond behoefte aan mooie en veilige paden om te fietsen en wandelen. Door de ruilverkave-

ling waren veel van de oude paden verdwenen. Helemaal in het begin, in 2000, gebruikten we oude kaarten van Beltrum en omgeving, van voor de ruilverkaveling. Maar na een maand wisten we al dat het niet haalbaar was de paden en wegen die er toen lagen terug te krijgen. We besloten zo veel mogelijk gebruik te maken van bestaande houtwallen en waterlopen, zoals het riviertje de Slinge. De boeren willen immers geen fietspad midden over hun land, maar wanneer je aansluit op een houtwal of waterloop is daar wel over te praten."

Erfdienstbaarheid

Voor de kerkepaden wordt geen grond aangekocht, maar gebruik gemaakt van erfdienstbaarheid. De lokale stichtingen in de Achterhoek betalen de grondeigenaren een eenmalige afkoopsom voor het gebruik van de grond voor een periode van tien of twintig jaar. Dit heeft veel voordelen ten opzichte van verwerving van de grond. De melk- en mestrechten en de

hypotheekakte blijven voor de boer gelijk en het is voor de eigenaren minder definitief dan verkoop. In Beltrum hebben de stichting Kerkepaden en de grondeigenaren een notariële akte voor twintig jaar getekend. Bokkers: "We betalen de grondeigenaren eenmalig 3,50 euro per vierkante meter. Die vergoeding van 35.000 euro per hectare is gerelateerd aan de prijs voor landbouwgrond in de Achterhoek."

Recreatief en veilig

De boeren reageerden heel verschillend op het verzoek van de Stichting Kerkepaden om over hun land een kerkepadaan te leggen. Sommige moesten heel wat bezwaren overwinnen. Voor de privacy

liggen de kerkepaden daarom altijd op een zekere afstand van de boerderijen. Belangrijk is ook dat er geen brommers en scooters op de paden mogen. Naast de recreatieve functie van de nieuwe kerkepaden is de verkeersveiligheid een argument om mee te doen. Iedereen is gebaat bij veilige fietspaden, bijvoorbeeld voor de schoolgaande jeugd. Er waren ook boeren die snel overtuigd waren van het initiatief van de kerkepaden. "Bij een boer waar we ruim 700 meter overpad nodig hadden was dat zo geregeld. Binnen een kwartier had hij toegezegd en dronken we samen een pilsje om het te vieren" aldus Bokkers.

Kerkepaden in de omgeving van Beltrum

Enthousiaste reacties

Nu het netwerk er ligt zijn de grondeigenaren positief. Er zijn geen klachten over geluids-overlast of afval. Volgens Fons Bokkers zijn de grondeigenaren dik tevreden: "Bovendien doen vrijwilligers al het onderhoud, dus daar hebben de grondeigenaren ook geen omkijken naar. Het afval wat er toch komt te liggen, halen de vrijwilligers regelmatig weg."

Aan één van de kerkepaden staat een oud schuurtje. Vrijwilligers hebben dit schuurtje opgeknapt en banken ernaast geplaatst. Er is een ideeënbus waar mensen reacties in kwijt kunnen. De eerste zomer kwamen de reacties al uit heel Nederland. Niet alleen de lokale bevolking, maar ook dagjesmensen en binnenlandse toeristen waarderen de kerkepaden. Fons Bokkers gaat er zelf ook graag op uit over de paden rond zijn dorp Beltrum. Zelfs op een mooie winterdag treft hij dan tientallen fietsers en wandelaars. "Dat geeft toch wel aan dat de paden voorzien in een grote behoefte," aldus de tevreden voorzitter van de stichting.

Lokaal draagvlak

Jan ten Have is vanuit het Recreatieschap Achterhoek-Liemers betrokken bij de verschillende kerkepaden. Hij regelt het aanvragen van de Europese subsidies en zorgt ervoor dat de kerkepaden in het fietsknooppuntensysteem worden opgenomen. De provincie Gelderland heeft het Recreatieschap Achterhoek-Liemers gevraagd de subsidieaanvragen te begeleiden en de netwerken op elkaar af te stemmen. De aantrekkelijkheid van de nieuwe kerkepaden staat voor Ten Have vast: "Het zijn unieke en veelal nieuwe paadjes dwars door de landerijen. Ze laten je plekken zien waar je anders niet komt." Het recreatieschap stimuleert het uitwisselen van ervaringen tussen de verschillende dorpsprojecten en werkt samen met het Achterhoeks Bureau voor Toerisme aan koppeling van de paden. Ten Have: "De kracht van de kerkepaden netwerken is dat de initiatieven echt vanuit de dorpen komen. De lokale stichtingen nemen het voortouw, daardoor is er groot draagvlak. In Beltrum wierf de Stichting Kerkepaden in korte tijd 1100 donateurs."

KERKEPADEN INTEGREREN IN FIETSKNOOPPUNTEN-NETWERK

In 2009 is ruim driekwart van de kerkepaden rond Beltrum opgenomen in het fietsknooppuntensysteem van de Achterhoek. Alleen de kerkepaden die niet bijdragen aan een doorgaande route vallen erbuiten. Het fietsknooppuntensysteem van de Achterhoek is bijna 1.500 kilometer lang, telt 330 knooppunten en sluit aan op de knooppuntssystemen van de Veluwe, Salland en Twente. In het eerste jaar zijn er al 65 duizend kaarten van de knooppunten verkocht. Voor verbrede boeren, zoals een kaasboerderij of theetuin, is de ligging aan een knooppuntenroute interessant. Bij het recreatieschap komen dan ook met enige regelmaat vragen binnen of de knooppuntenroutes langs het bedrijf kunnen voeren. "Vaak is dat mogelijk. Maar de routes moeten wel aantrekkelijk, doorgaand en veilig blijven", aldus Ten Have.

Het Recreatieschap Achterhoek-Liemers en het Achterhoeks Bureau voor Toerisme gaan de kerkepaden toeristisch in de markt zetten. Ten Have: "Inmiddels is het netwerk van kerkepaden groot genoeg om de promotie en marketing te bundelen. In de eerste jaren bestond de promotie uit lokale folders en kaarten. Nu gaan we die verder ontwikkelen en aan elkaar knopen, zodat er een regionaal product ontstaat. Het Achterhoeks Bureau voor Toerisme zorgt voor de marketing, het recreatieschap voor de fietsknooppunten."

MEER INFORMATIE

Recreatieschap
www.recreatieschap.nl

VVV Achterhoek
www.achterhoek.nl

3. De Ooijpolder en Duffelt

- Na tien jaar herinrichting is toegankelijkheid een cadeau aan de streek
- Landschapontwikkeling in combinatie met boerenlandpaden
- Boeren stellen de voorwaarden voor toegankelijkheid
- Verbrede landbouwbedrijven organiseren evenementen
- Wandeldag over boerenland trekt honderden deelnemers

De laaggelegen Ooijpolder en de Duffelt zijn de open gebieden tussen Nijmegen en de beboste stuwwallen, de Duitse stad Kleve en de Waal. De brede uiterwaarden van de Waal kenmerken het gebied. Tien jaar lang heeft de landinrichtingscommissie de Ooijpolder en de Duffelt heringericht met oog voor natuur, landbouw en recreatie. Om de resultaten daarvan aan het publiek te laten zien ontstond het idee om wandelroutes over het boerenland te ontwikkelen.

Boerenlandpad bij de Zeelandsche Hof

DE ZEELANDSCHE HOF

Naam	Ria Kroes en Joep Bless
Plaats	Millingen aan de Rijn
Bedrijf	Varkens en akkerbouw

Verbrede activiteiten

Bed & Breakfast, boerencamping, trekkershutten, excursies en arrangementen, terras in zomermaanden, boerenlandwandelen

Ria Kroes en haar man Joep Bless bieden op hun terp-boerderij uit 1850, de Zeelandsche Hof, sinds tien jaar verschillende activiteiten en overnachtingsmogelijkheden aan voor recreanten en toeristen. Vlakbij de grens met Duitsland ligt de monumentale boerderij op een terp in de Duffelt, een open landbouwgebied tussen de Waal en de beboste stuwwalen. De verbreding op de Zeelandsche Hof is begonnen met excursies in samenwerking met boerenbedrijven in de regio. Ria Kroes was één van de oprichters van de Stichting Terra Vita, een samenwerking van agrarisch ondernemers. Niet lang daarna opende zij twee kamers met Bed & Breakfast en volgde het zomerse terras en de boerencamping. In de eetzaal kan de Zeelandsche Hof veertig gasten ontvangen. Op zondagochtend biedt Kroes het arrangement 'wandelen en ontbijten' aan en ook het jaarlijkse Streekgala begint er met een goed ontbijt. Wandelaars vormen inmiddels een belangrijke doelgroep, ook omdat het Pieterpad langs het bedrijf loopt. Andere doelgroepen zijn fietsers en deelnemers aan familiedagen en streekevenementen.

Boerenlandpaden

Al snel na de eerste ideeën voor de boerenlandpaden kwamen acht boeren bij elkaar om mee te denken en mee te werken. Het netwerk is niet vanuit een kantoor of vanaf de tekentafel bedacht, maar door de boeren zelf. Naast de initiatieven van de boeren is in vroeg stadium contact gezocht met Staatsbosbeheer en Waterschap Rivierenland, die paden in de uiterwaarden en langs schouwpaden wilden openstellen. Ook Stichting Natura was al bezig met een aantal boerenlandpaden in combinatie met het herstellen van landschapselementen en beplanting. De samenwerking van grondeigenaren heeft geleid tot een netwerk van elf paden, inclusief een alternatieve route voor het populaire Pieterpad. Zestien boeren maken gezamenlijk 17 kilometer boerenland toegankelijk voor wandelaars. Het totale netwerk van paden is nog veel langer, omdat er ook verbindende stukken over verharde en onverharde openbare wegen gaan. Huub Hubregtse van Stichting Landwaard geeft aan hoe de afspraken tot stand kwamen: "De boeren hebben zelf de randvoorwaarden opgesteld voor het openstellen van het land. Je hebt het dan ook met elkaar over het maaibeheer en het wel of niet toelaten van honden."

Linette Mak bij luisterpaal

WANDELDAAG IN DE OOIPOLDER

Het grote wandelevenement Bourgondisch Fruitwandelen, ieder jaar georganiseerd in de Betuwe, vormde de inspiratie voor de eerste Wandeldag in de Ooijpolder en de Duffelt. Op een mooie zondag in september 2009 kwamen 370 mensen op de Wandeldag af. Niet gek voor de eerste editie van dit evenement. Organisator van de Wandeldag, Linette Mak: "Als regio moet je je blijven ontwikkelen om mensen aan te trekken. Dit jaar is er gekozen voor een Wandeldag over Boerenland. Er is gebruik gemaakt van de bestaande boerenlandroutes, maar met extra belevingselementen. De boeren deden dat geweldig! De inschrijftafel stond midden in de stal, de kinderen werden nog extra gewaarschuwd voor de koeienvlaaien, en daarna kon iedereen lekker het land in. Op de Wandeldag stond voedsel van de streek centraal. Onderweg kregen de deelnemers lokale producten te eten en te drinken." De Wandeldag bestond uit drie routes, van 5, 15 en 25 kilometer, met start en finish op twee boerenbedrijven. Het korte rondje was vooral populair bij families met kinderen. Linette Mak weet wel waarom: "Daar kon je koe-knuffelen en pony's aaien. Gezinnen met kinderen komen naar zo'n dag voor de totaalbeleving en minder voor het wandelen."

Dankzij steun van overheden en bedrijven in de omgeving is het gelukt om de vergoeding voor boeren omhoog te brengen van 45 cent naar 90 cent per strekkende meter per jaar. Boeren die het pad tien jaar lang openhouden en goed onderhouden krijgen daar bovenop nog een bonus, zodat de vergoeding uiteindelijk op een euro per meter per jaar komt. De Rabobank en de krant De Gelderlander hebben een route geadopteerd en het is de bedoeling om meer bedrijven in de omgeving bij het project te betrekken.

Luisterpalen

Om de belevingswaarde van het landschap te vergroten zijn op acht plekken langs de boeren-

landpaden luisterpalen in het landschap geplaatst. Op de palen staat een nummer waar wandelaars naar toe kunnen bellen, ze krijgen dan een bandje dat het verhaal van die plek vertelt. Betrokkenen vertellen de unieke geschiedenis van het landschap.

Evenementen

Het meedoen aan evenementen zoals het Streekgala en de Wandeldag is vanzelfsprekend voor Kroes. Evenementen organiseren, samen met andere boeren, versterkt het gemeenschapsgevoel en maakt het gebied bekend bij de Nijmeegse stadsbewoners. Maar ook de binding met de dorpen is belangrijk. Al

Bord Wandeldag

jaren organiseert De Zeelandsche Hof daarom op de laatste zondag van de schoolvakantie de 'Paarden Akkers Pony Dag.' Op die dag maken paarden en pony's het de kinderen naar de zin. Kinderen kopen een hoefijzerkaart en kunnen daarmee ringsteken, skelteren en een ijsje halen. De vaders en moeders, opa's en oma's vermaken zich op het gezellige terras. Daar komen rond de 400 mensen op af.

Toegankelijkheid

De toegankelijkheid van het land rond de Zeelandsche Hof is de laatste jaren sterk verbeterd. Als onderdeel van landschapsontwikkeling is in de Duffelt een netwerk van boerenlandpaden aangelegd. Nieuwe aanplant versterkt het landschap rond de Zeelandsche Hof. Een natuurlijke poel zorgt voor een nieuw leefmilieu voor dieren en planten. Het rondje Zeelandsche Hof is drie kilometer en start en eindigt bij de boerderij. Ook de onverharde alternatieve route van het Pieterpad loopt langs de Zeelandsche Hof. De boerenlandpaden zijn een nieuwe aanwinst voor het bedrijf en voor de mensen die van het landschap willen genieten. Ria Kroes kan nog niet precies zeggen wat het haar bedrijf aan extra

klanten oplevert: "Afgelopen jaar ging het zeker niet om grote aantallen, bij goed weer ruim twintig wandelaars per week. Maar dat is voor het terras een leuk extraatje. In de toekomst willen we ook een kleine kaart, en dat kan wel makkelijker als er meer mensen komen."

Streekgala

Landwaard organiseert jaarlijks het Streekgala in de omgeving van Nijmegen, Groesbeek en het Duitse Kleve. Het Streekgala heeft als doel de band tussen stad en platteland te versterken, tussen consumenten en producenten. Het initiatief voor het Streekgala is zeven jaar geleden genomen door Terra Vita, een samenwerking van agrarisch ondernemers. Tijdens het Streekgala zijn tientallen bedrijven te bezoeken door middel van verschillende fietsroutes. Ieder bedrijf biedt een eigen programma aan, van rondleidingen, proeven van streekproducten, handboogschieten, hondenshows, dieren knuffelen tot het zelf maken van appelsap.

Een ander initiatief van Landwaard is het grenzeloos vermarkten van streekproducten, onder de merknaam Oregional. Onder het motto 'Fiet-send de boer op' stellen 70 agrarische bedrijven

aan beide kanten van de grens, in Nederland en Duitsland, hun deuren open.

Bedrijf toegankelijk

Linette Mak van Landwaard is van mening dat toegankelijkheid van het land, maar ook van (delen van) het agrarisch bedrijf, op termijn onontkoombaar is voor boeren die willen verbreden. Zij stelt: "Het is niet haalbaar om je als boerenbedrijf als een vesting op te stellen. Zeker niet als het landelijk gebied de achtertuin van dorp en stad is. Voor de Ooijpolder en omgeving is dat duidelijk het geval. Het ligt zo dicht bij Nijmegen dat de relatie tussen producenten en consumenten juist daar heel goed te leggen is." De succesvolste verbrede bedrijven hebben dan ook de toegankelijkheid op en rond het erf goed geregeld. Mak: "Daar kan je heen zonder afspraak, daar kan je goed de fiets en

auto parkeren, en voelt iedereen zich direct welkom. De boer is niet bij alle activiteiten nodig, de bezoeker kan zich ook zonder de boer vermaken. De openingstijden zijn duidelijk en er zijn mogelijkheden om je geld uit te geven." Een boerenbedrijf dat gasten wil ontvangen, voor wat voor activiteiten dan ook, zal eerst de basisvoorzieningen op orde moeten hebben. Naast het parkeren gaat het om bewegwijzering naar en op het bedrijf, de toiletten, de ontvangstruimte en de slechtweer voorziening. De omslag naar een volwaardig en professioneel verbreed bedrijf is voor een groot deel te maken door de uitstraling en vormgeving aan te pakken. Mak: "Soms heb je daar mensen van buiten je bedrijf bij nodig, die weten wat de consument wil. Kleine aanpassingen kunnen al veel betekenen voor de bezoeker, niet altijd gaat het om hoge investeringen."

Wandeldag Ooijpolder

Wandelaars op terras Zeelandsche Hof

MEER INFORMATIE

Landwaard - duurzame regionale plattelandsontwikkeling
www.landwaard.eu

Wandelroutes in de Ooijpolder en de Duffelt
www.wandelenindeooijpolder.nl

Boerderijproducten en -uitjes in de regio Nijmegen
www.oregional.nl

Het Streekgala, de jaarlijkse 'open dag bij de boer'
www.streekgala.nl

Via Natura - Landschapsfonds voor Ooijpolder, Duffelt en Groesbeek
www.vianatura.nl

De Zeelandsche Hof
www.zeelandschehof.nl

4. Men- en ruiterpaden in Fryslân

- Uniek concept van rutterroutes met overnachtingen en voorzieningen
- Trekker is stichting met in bestuur verschillende achtergronden en expertises
- Subsidies aangevraagd bij provinciale plattelandsprojecten
- Wensen van ruiters, boeren en omwonenden vertrekpunt bij ontwikkeling routes

In het noordwesten van Friesland, tussen Bolsward, Makkum en Harlingen, zijn nu nog weinig ruiterpaden. Daarom wil de Stichting Men- en Ruiterpaden Fryslân hier een doorlopend routenetwerk van men- en ruiterpaden realiseren. Uniek aan het netwerk is dat het wordt gekoppeld aan voorzieningen en dat een groot deel van de nieuwe routes over particuliere agrarische grond gaat. Wanneer de financiering rond komt, kunnen ruiters en menners vanaf 2011 kiezen uit vier routes van bewegwijzerde men- en ruiterpaden. Daarbij zijn diverse rust- en horecagelegenheden, overnachtingsadressen en toeristische voorzieningen aangegeven. De betrokkenen zien dit als een pilotproject en stellen de opgedane kennis beschikbaar aan andere regio's in Nederland. Hierin werkt de Stichting Men- en Ruiterpaden samen met de Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie.

Boeren positief

De Stichting Men- en Ruiterpaden Fryslân werkt aan een netwerk van 40 kilometer ruiterpaden in de gemeenten Wûnseradiel en Bolsward, waarvan een groot deel over boerenland en over nieuw aan te leggen paden voert. Zeven boeren hebben al toestemming gegeven voor het ruiterpad over hun land. Zij vinden het leuk om aan ruiters te laten zien hoe mooi dit deel van Friesland is. Bineke de Vries, zelf manegehouder en één van de initiatiefnemers binnen de stichting, vertelt hoe het contact met de boeren verliep. "We hebben ervoor gekozen in de planvorming direct met de boeren om tafel te gaan. Deze boeren zijn heel positief over het ruiterpad. We houden natuurlijk ook rekening met hun wensen, zo gaat het pad langs de rand van het perceel. Waar nodig herstellen we voorzieningen waar de boeren profijt van hebben, zoals bruggen, hekken en paden. Omdat we voor een groot deel op harde kleigrond zitten is het nodig aparte ruiterpaden aan te leggen, het is er heel vaak te nat of te droog."

De Vries ziet het als meerwaarde dat de nieuwe ruiterroute interessante plekken gaat

ontsluiten. Plekken waar eerst nog niemand kon komen. "Zo nemen we een aantal historische grafheuvels op in de route. Daar plaatsen we informatieborden bij. De boer die de grafheuvels op zijn land heeft liggen vindt het mooi dat die bereikbaar worden. Een stukje historisch Friesland komt zo tot leven."

Verskillende achtergronden

Het plan voor de ruiterpaden is uitgewerkt door mensen met verschillende achtergronden, verenigd in de Stichting Men- en Ruiterpaden Fryslân. Naast een manegehouder zijn bijvoorbeeld een voorzitter van een ondernemersvereniging en een accountmanager bij een bedrijf in agrarische producten betrokken. Kennis en ervaring van de paardensector, subsidieaanvragen, routenetwerken en ondernemersgeest: allemaal zijn ze ingezet. Juist die verschillende achtergronden zorgden ervoor dat het plan in relatief korte tijd uitvoeringsgereed is. Bineke de Vries: "Iemand van buiten de paardensector kan zich beter voorstellen dat paarden en ruiters niet bij alle grondeigenaren welkom zijn. We leggen aan de grondeigenaren uit wat zij

Menners Drents-Friese Wold

kunnen verwachten en wat we voor hen kunnen betekenen. In de planvorming hebben we steeds geprobeerd om alle belangen mee te nemen, niet alleen die van de paardensector en de ruiters die graag buiten willen rijden. Ook de belangen van de boeren, van gemeenten en andere omwonenden zijn voor ons van groot belang."

Plan tot bestekniveau

Inmiddels is de planvorming zo goed als afgerond. De Stichting Men- en Ruiterpaden heeft een ingenieursbureau ingezet voor het onderzoek naar de civieltechnische mogelijkheden. Er zijn terreininventarisaties uitgevoerd en budgetramingen opgesteld. Daarmee ligt er nu een plan dat is uitgewerkt tot op bestekniveau. Op basis van inventarisatie en ramingen dient de stichting subsidieaanvragen in bij de Provincie Fryslân. De doelstellingen van de stichting passen goed binnen het Meerjarenprogramma Landelijk Gebied en de Plattelânsprojecten van de provincie. Initiatiefnemer De Vries is dan ook positief over de kansen voor realisatie van het netwerk: "We verwachten dat we met de

subsidies het ruiternetwerk op korte termijn kunnen realiseren. Het is bijzonder dat we alles al uitvoeringsgereed indienen als subsidieaanvraag. Daarmee laten we heel duidelijk zien: dit is een realistisch plan, het kan ook echt voor dit geld."

MEER INFORMATIE

Provincie Fryslân
www.fryslan.nl (zoekterm 'ruiterpaden'
 ingeven voor informatie over Stichting
 Men- en Ruiterpaden)

5. Klompenpaden in Eemland

- Toegankelijk land goed te combineren met zorgaanbod en ruimteverhuur
- 29 Klompenpaden met 285 kilometer aan routes
- Bijdrage aan gemeentelijke doelen voor recreatie, natuur, cultuur en plattelandsontwikkeling
- Initiatieven ontstaan lokaal bij één of meerdere boeren, Landschapsbeheer zorgt voor de uitvoering en brengt de initiatieven verder
- Landschapsfonds opgericht voor financiering en beheer in Eemland

Corine Wantenaar is positief over wat het Klompenpad de gemeenschap oplevert. “Een wandeling over ons land maakt mensen bewuster van hun woonomgeving. Ze zien het open land en het uitzicht over de rivier de Eem. Veel mensen hebben behoefte aan die rust en ruimte in hun drukke levens. Ze genieten van de weelderig met bloemen begroeide slootkanten en zien een boerenbedrijf van dichtbij.” Het Klompenpad levert heel wat aanloop van wandelaars op. In de weekenden met mooi weer kunnen ze terecht voor een drankje op het terras van het Derde Erf.

Het Derde Erf

BIOLOGISCHE BEZOEKBOERDERIJ HET DERDE ERF

Naam	Joop en Corine Wantenaar
Plaats	Soest
Bedrijf	Melkveehouder

Verbrede activiteiten

Agrarisch natuurbeheer, Klompenpad, Boerengolf®, zorgboerderij, moestuin, ruimteverhuur en terras

Het 'Derde Erf' is de biologische bezoekboerderij van Joop en Corine Wantenaar. Hier start één van de 27 Klompenpaden van Utrecht en Gelderland. Het Klompenpad bij 'Het Derde Erf' was het eerste in Eemland, het landelijk gebied tussen Amersfoort, Nijkerk, Soest, Baarn en het Eemmeer. Een andere primeur voor dit Klompenpad was dat een groot bedrijf als sponsor meebetaalde. Aan de opening van het pad in 2005 was een veiling verbonden. Ingenieursbureau Twynstra Gudde uit het nabij gelegen Amersfoort bood het hoogste bedrag als bijdrage voor het beheer en onderhoud en is sindsdien de trotse sponsor van het pad. Voor het openstellen van het land ontvangen de boeren vanuit het Landschapsfonds Eem en Vallei een vergoeding van 80 cent per meter.

Meerdere mogelijkheden

De aanloop van wandelaars is ook gunstig voor de bekendheid van de andere mogelijkheden van het bedrijf, van Boerengolf® en bijeenkomsten in de omgebouwde schaapskooi, tot complete arrangementen. Het Boerengolf® trekt een heel divers publiek: families, sportteams, bedrijfsuitjes en schoolklassen. Een dag op de boerderij is ook goed te combineren met een barbecue, lunch of high-tea. Deze arrangementen maakt Corine Wantenaar op maat, naar wens van de klant. Sommige bezoekers willen Boerengolf® en een rondleiding, maar er zijn ook mensen die liever een rustige wandeling maken. Op weg naar het Boerengolf® en het Klompenpad komen de bezoekers langs de koeien en ervaren ze het boerenbedrijf van dichtbij. Joop wijst op de educatieve waarde daarvan: "We hebben borden met uitleg geplaatst en een opstap gemaakt, zodat bezoekers goed in de stal kunnen kijken en de kalfjes kunnen zien. Voor kinderen, maar ook voor volwassenen, is dat vaak al een hele belevenis."

Scholieren bezoeken het Derde Erf

VERBREIDING

Joop en Corine Wantenaar zetten bewust in op verschillende verbrede activiteiten. Ze zijn ervan overtuigd dat hun bedrijf juist kan functioneren door die verbreding. De verbrede activiteiten versterken elkaar en maken vaak gebruik van dezelfde voorzieningen. De investeringen voor de ene verbrede tak dragen op die manier ook bij aan de andere tak. Zes jaar geleden zijn ze met de eerste zorgcliënten gestart. Na enkele jaren ervaring is hier een aparte activiteitenruimte voor ingericht. Op dagen zonder zorgcliënten is de ruimte te boeken voor cursussen, vergaderingen en familiebijeenkomsten. In de toekomst wil de familie Wantenaar nog meer diensten aanbieden. Corine heeft al een ruimte voor het geven van massages. In de toekomst wil ze die in een echte 'wellness omgeving' veranderen, een ruimte met een ontspannende sfeer. "Als de kinderen over een aantal jaar uit huis gaan, is een Bed & Breakfast ook één van de mogelijkheden. Zo blijven we steeds nieuwe dingen proberen. Wat werkt, daar gaan we mee door. Wat niet werkt, daar stoppen we mee. Zo veranderen we mee met de vraag van de omgeving."

Parkeerprobleem

Op mooie dagen, met veel wandelaars, ontstaat regelmatig een parkeerprobleem. De twintig parkeerplekken zijn bezet bij boekingen van feesten, vergaderingen, kookworkshops of familiebijeenkomsten. Er is dan weinig ruimte voor de wandelaars van het Klompenpad. Corine Wantenaar: "Daarom wijzen we wandelaars er via de website en de folder op dat ze ook op andere plekken kunnen parkeren en het

rondje niet altijd bij ons hoeven te starten." Het Klompenpad is bedoeld als ommetje vanuit het nabijgelegen Soest en Amersfoort, maar bleek zo populair dat de mensen ook van verder weg komen. "We stonden op een gegeven moment in het Algemeen Dagblad, dat trok ook wandelaars van verder weg." Daarnaast zijn er nog liefhebbers van GPS en geocaching die het Derde Erf bezoeken. De geo-cache, een soort schat, is alleen met de juiste GPS coördinaten te vinden.

Weidevogelbeheer

Landschapsfonds Eem en Vallei

Bart Pijnenburg is vanaf het begin betrokken bij de Klompenpaden in de regio Eemland. Hij is bestuurslid van de stichting Landschapsfonds Eem en Vallei en kende de Klompenpaden uit de Gelderse Vallei. Bij de agrarisch natuurvereniging Ark & Eemlandschap benaderde hij Joop Wantenaar om zijn land toegankelijk te maken met een Klompenpad. De gemeente Soest wilde graag medewerking verlenen en financieel bijdragen aan een noord-zuid verbinding tussen de rivier de Eem en de bosgebieden van de Korte Duinen en Landgoed Birkhoven. Met het geld van de gemeente Soest, de landelijke regeling boerenlandpaden en een aantal sponsors is het Landschapsfonds Eem en Vallei opgericht. De stichting regelt en betaalt het beheer en onderhoud van de vier Klompenpaden in Eemland. Er is een coördinator aangesteld voor de vier Klompenpaden. Daarnaast zijn er tientallen vrijwilligers en een bestuur van betrokkenen uit de streek. Belangrijk zijn ook de drie

ambassadeurs die het buitengebied in de regio een warm hart toedragen, zoals de burgemeester van Amersfoort en kleinkunstenaar Herman van Veen. Eén keer per jaar gaan sponsors, bestuursleden, vrijwilligers en ambassadeurs er samen op uit om één van de Klompenpaden te lopen en bij te praten over ontwikkelingen in de regio. "Juist deze netwerkfunctie is heel belangrijk", benadrukt Bart Pijnenburg. "Daarmee delen de sponsors en de ambassadeurs hun betrokkenheid bij het landschap van Eemland. Ze kunnen van gedachten wisselen over nieuwe kansen voor landschapsbeheer en toegankelijkheid."

Lokaal initiatief

De initiatieven voor de Klompenpaden komen altijd uit de streek zelf. Dat verklaart een groot deel van het succes van de wandelpaden. Kenbeek: "Agrarische natuurverenigingen, lokale groepen vrijwilligers of groepen boeren hebben een idee en nemen contact met Land-

Kemphanen in de Eemvallei

schap Erfgoed Utrecht op. Wij kijken eerst of het haalbaar is en vormen vervolgens een projectgroep met alle betrokkenen uit de streek. Naast de grondeigenaren zijn vaak ook de agrarische natuurvereniging, een historische kring, de gemeente en het waterschap betrokken. Veel gemeenten in Utrecht en Gelderland dragen financieel bij aan beheer en onderhoud van de paden. De gemeenten zien in dat de Klompenpaden een goed product zijn, dat kan bijdragen aan gemeentelijke doelen op gebied van recreatie, natuur, cultuur en plattelandontwikkeling.” Evelien Kenbeek van Landschap Erfgoed Utrecht geeft aan dat het door verschillende subsidies meestal goed lukt het geld voor het realiseren van de Klompenpaden bij elkaar te brengen. Voor het beheer en onderhoud is dat minder makkelijk, terwijl dat juist heel belangrijk is voor de continuïteit. Kenbeek: “Voor de openstelling willen we de boeren een eerlijke vergoeding geven. Die ligt nu meestal tussen de 80 cent en één euro per strekkende meter.”

Kansen voor verbreding

Boeren die een Klompenpad over hun land hebben, doen dit omdat ze anderen ook van hun land willen laten genieten. De paden brengen mensen in contact met het leven en werken op de boerderij. Een praatje tussen boeren en wandelaars stellen beiden op prijs. Ook zijn er boeren die door de Klompenpaden kansen zien voor verbreding: van de verkoop van lokale producten tot een theeschenkerij of Bed & Breakfast. Deze ondernemers zien ook kansen om arrangementen rond de paden te ontwikkelen, zoals meerdaagse wandelingen met Bed & Breakfast bij de boer of een arrangement met verschillende Klompenpaden als GPSroutes.

Klompepad bij Het Derde Erf

KLOMPENPADEN IN UTRECHT EN GELDERLAND

Het Landschapsfonds Eem en Vallei beheert vier Klompepaden in Eemland. In totaal zijn er 27 paden, waarvan 16 in de provincie Utrecht en 11 in Gelderland. Het concept Klompepaden is ontwikkeld door Landschap Erfgoed Utrecht en Stichting Landschapsbeheer Gelderland. De ontwikkeling van nieuwe paden en de communicatie over de bestaande Klompepaden, zoals de folders en de website, is in handen van deze twee organisaties. Zij zorgen samen met de particuliere eigenaren, gemeenten en vrijwilligers voor het beheer en onderhoud van de paden. In Eemland echter, beheert Landschapsfonds Eem en Vallei de Klompepaden. Dit is het enige gebied met een constructie waarbij een stichting zorgt voor het beheer.

Evelien Kenbeek van Landschap Erfgoed Utrecht coördineert de ontwikkeling van Klompepaden in de provincie Utrecht. Ze licht toe: "De Klompepaden hebben als doel het prachtige agrarisch cultuurlandschap beleefbaar te maken. Vroeger waren er veel onverharde paden als kerkepaden, schoolpaden en jaagpaden in gebruik. Met de ruilverkaveling zijn veel van die paden verloren gegaan. De Klompepaden brengen een stukje van die toegankelijkheid weer terug."

MEER INFORMATIE

Landschapsfonds Eem en Vallei
www.leev.nl

Klompenpaden in Utrecht en Gelderland
www.klompenpaden.nl

Landschap Erfgoed Utrecht
www.landschaperfgoedutrecht.nl

Biologische Bezoekboerderij Het Derde Erf
www.hetderdeerf.nl

STAPPEN VOOR KLOMPENPADEN

Ieder gebied en elke grondeigenaar heeft een eigen aanpak voor het ontwikkelen van (historische) wandelroutes door het agrarisch gebied. Een aantal stappen zijn zeker nodig om het ontwikkelen van een Klompenpad tot een succes te maken. Landschap Erfgoed Utrecht en Landschapsbeheer Gelderland brengen in een informatieboekje de stappen voor de route naar succes samen. Kort gezegd bestaat de ontwikkeling van een Klompenpad over boerenland uit de volgende stappen:

- Stap 1.** Initiatief nemen en samenwerking zoeken
- Stap 2.** Historische paden en wegen inventariseren
- Stap 3.** Financiering zoeken
- Stap 4.** Kennismakingsbijeenkomst met lokale betrokkenen organiseren
- Stap 5.** Overleg met de lokale projectgroep
- Stap 6.** Ideeën voor de wandelroute ontwikkelen
- Stap 7.** Deelname van grondeigenaren aftasten
- Stap 8.** Grondeigenaren met concrete plannen benaderen en contracten bespreken
- Stap 9.** Aanleg van de wandelroute
- Stap 10.** Marketing en communicatie over de routes
- Stap 11.** Beheer en onderhoud

Colofon

Deze brochure is een uitgave van de Taskforce Multifunctionele Landbouw

Samenstelling

Stijn Boode, Kenniscentrum Recreatie
Ellen Kok, Taskforce Multifunctionele Landbouw

Redactie

Hanneke Gijsbertse, Kenniscentrum Recreatie

Fotoverantwoording

Stijn Boode 2, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 24, 27r.o.
Imagro 35, 36, 38 + omslag
Marijke Langeveld 40
Mennen voor Mensen 29 l.b., 30, 31 r.o.
Ton Orleans 15
Hanneke Schmeink Recreatie 28, 31
Truus Strotteler 16 t/m 21
Stichting Behoud de Eemvallei 17, 19 r.m., 32, 33, 37
Stichting Landwaard 19 l.m., 22, 25, 26, 27m.

Grafisch ontwerp

Annemarie Wijmenga,
Communicatiebureau de Lynx

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Tot stand gekomen met financiële bijdragen van het ministerie van LNV en de Taskforce Multifunctionele Landbouw

Februari 2010

Disclaimer

Aan de informatie in deze brochure kunnen geen rechten worden ontleend. De opstellers (de Taskforce Multifunctionele Landbouw en Kenniscentrum Recreatie) aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele onjuistheden of onjuist gebruik van de informatie.

Drie keer winst

Recreanten beleven graag het platteland, uw platteland. Als agrarisch ondernemer kunt u in deze behoefte voorzien door uw land toegankelijk te maken. Dat is niet alleen winst voor de mensen die er gebruik van maken, het is ook winst voor u en voor de landbouw. Als u uw land openstelt, is dat gunstig voor het imago van de sector en heeft u bovendien bedrijfseconomisch voordeel. Deze brochure geeft vijf inspirerende voorbeelden om hiermee aan de slag te gaan.

De boer op, het land in is een uitgave van de Taskforce Multifunctionele Landbouw, tot stand gekomen in samenwerking met het Kenniscentrum Recreatie.

Deze brochure is te downloaden via
www.multifunctionelelandbouw.nl.

